

Stanko Gašparović je stavlja u sam vrh hrvatske novelistike: »Uz novele Vjekoslava Kaleba *Na kamenu*, pripovijetke Mare Švel *Šuma i Šokci* nesumnjivo su najznačajniji i najbolji prilog mladoj suvremenoj hrvatskoj novelistici.« Slično o njoj pišu i prof. Lončarević i Vladimir Kovačić. Ljerka Matutinović ju je predstavila u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*; ona je za to izdanje izvršila izbor njezine proze.

Možemo na kraju spomenuti da je prof. Rudi Sremac prije više godina prema njezinim zapisima snimio kratki kolor-film pod imenom *Oklada*, koji prikazuje kako su stranci eksploatirali naše slavonske šume.

Mara Švel-Gamiršek nas je napustila, ali nam je ostavila svoje djelo. Bez sumnje značajno i bogato. Sahranjena je u svojoj dragoj Vrbanji 7. XII. 1975. Nadajmo se da ćemo njezina nova izdanja ubrzo moći vidjeti na knjižarskim izlozima. Tek tada ćemo kad ih uzmemo u ruke i počnemo čitati, osjetiti svu draž Marina pera, doživjet ćemo epopeju šokačkog života, naših ljudi i krajeva, ocijeniti značaj duhovnog i književnog priloga Mare Švel-Gamiršek našem narodu, njegovoj kulturi i literaturi.

NAJPRIJE ČOVJEK

Ivan Golub, Najprije čovjek, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975.

Ante Kusić

Ova nova knjiga prof. Goluba *Najprije čovjek* predstavlja značajan prilog proučavanju psihohigijene. Nadahnuta je Biblijom i velikim imenima suvremene znanosti. Autor u sedam poglavlja raspravlja o nekim konkretnim uvjetima čovječje psihonervne ravnoteže.

Najglavniji uvjet te ravnoteže jest razvijanje unutarnje slobode, a ono je najvišešteno Augustinovim načelom »ljubi i radi što hoćeš«, kao i Pavlovim »gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda«. Na temelju knjige *Vladanje sobom* od Chaucharda govori se o slobodi kao neurofiziološkoj usmjerenosti na odabiranje dobra. Činjenica da čovjek može reći i »ne« unatoč najozbiljnijim razlozima u prilog dobra, protivno nagonskim automatizmima životinja, prisiljava nas »da uzmemo u obzir i njezinu (naše slobode) metafizičku interpretaciju... izraženu kroz dogmu prvog grijeha«. Oslonom na knjige E. Fromma *Bjeg od slobode* i *Umijeće ljubavi*, pisac raspravlja o slobodi kao uvjetu da se rodimo do kraja: »Rođenje nije čin, ono je proces«, gdje »živjeti znači radati se svakoga trenutka«. Ima, međutim, ljudi koji se nikada ne rode do kraja, pa ostaju vezani na majku, oca, obitelj, položaj, novac, državu, bogove. Takvi ljudi mentalno teže da se vrate u materino krilo. Ni odnos čovjeka prema Bogu ne smije biti mazohističko sklanjanje u božanstvo: osobnost se ne smije poništiti, nego treba spontano djelovati, ali — u nadahnuću ljubavi za čovjeka, svakog pojedinog i sve skupa. Korelativi slobode jesu ljubav i rad.

Čovjek se ne može razviti u potpunu i uravnoteženu ličnost bez ljubavi. Ta je trostruko usmjerena: ljubav prema sebi, prema bližnjemu kao »drugome«, i prema apsolutno Drugome ili Bogu. Nedostatak ljubavi prema sebi glavni je razlog nedostatka ljubavi prema bližnjemu kao »drugome«. To utvrđuje psihokibernetičar M. Maltz: čovjek s osjećajem manje vrijednosti kompenzira taj osjećaj agresivnošću, dominacijom i drugim zastranjenjima. Inferiornost i superiornost jesu suprotne strane istog novčića, svakako — patvorenog. E. Hubbard s pravom govori kako samo »mali ljudi«, sitne duše, uvijek imaju pravo i nikada »nemaju krivo«. Takve sitne duše ništa ne rade, naravno — iz straha »da ne počine pogrešku« te budu svrgnute s umišljenog pjeđestala. O ljubavi prema bližnjemu, kao uvjetu zrele ljubavi prema samome sebi,

autor navodi Fromma: upravo ta ljubav pomaže da čovjek »prevlada osjećaj usamljenosti i odvojenosti, a ipak mu dopušta da bude svoj«. Ta ljubav se raduje u davanju, ona »ne daje zato da bi primila«; prate je »briga, odgovornost, respekt i poznavanje«. Povezanost ljubavi prema sebi i drugome, kao »centriranje« i »decentriranje«, i Bogu — kao »natcentriranje«, s osjećajem unutarnje sreće izlaze Teilhard de Chardin. Sreća se sastoji u intelektualnom, umjetničkom, moralnom usavršavanju, u svladavanju egoizma, zbog kojeg se zatvaramo u sebe, i u svestranom unapređivanju svijeta oko nas.

Rad je daljnji uvjet za psihonervnu ravnotežu čovjeka, ali — pod uvjetom da rad očovječuje čovjeka i da čovjek očovječuje rad. Inače prijete opasnosti koju navodi Fromm: »U prošlosti je postojala opasnost da će ljudi postati robovi; opasnost budućnosti jest da će ljudi postati roboti«. Radi uspješnosti rada, kako to obrazlaže Daco, potrebno je da čovjek stvori mjesta i za pjesmu, roman, glazbu, putovanja, utakmice, galerije slika, kazališta, razgovore i posjete. Nije to samo »pitanje kulture, to je pitanje zdravlja«. Za rad je potrebna zdrava afektivnost, dok mu hiperemotivnost škodi. Hiperemotivnost se očituje kao impulzivnost, agresivnost, kao plašljivost, kao perfekcionizam, a zapravo je — infantilizam, zaostajanje na djetinjskoj razini karakterološkog razvoja. U cilju djelotvornosti rada, potrebno je vladati svojim emocijama. O tome piše Eymieu u knjizi *Le gouvernement de soi même*. Najbolja preventiva protiv emotivnih šokova, smatra Eymieu, jest obuzetost nekom velikom ili plemenitom strašću: ta nikad ne dopušta da se sva nastojanja rasprše u komadiće. Treba znati i to da su dobre odluke stimulativna stvar, ali predobre odluke nisu zapravo ništa. O stjecanju nadzora nad samim sobom i svojim emotivnim stanjima piše i F.-P. Fieschi. On naglašava važnost riječi »ne« za samu čvrstoću karaktera. Zrela afektivnost ide za usklađivanjem i dobrom cjeline, a loša strast ide samo za parcijalnim užitkom, na štetu cjeline. Strast mora težiti prema idealu, pri čemu je potrebna strastvena razboritost i razborita strastvenost (Chauchard).

S radom je, naravno, spojen umor. Pred umorom »čovjek treba usporiti hod ili se sasvim zaustaviti« (Daco). Za to je osobito važno spavanje: manjak sna izaziva doslovce trovanje moždanih ćelija. Osim djelatnosti koje umaraju ima i osoba koje umaraju, ističe Daco. Takve imaju zajedničko svojstvo — potrebu za gospodarenjem. One su ljubomorne i osjetljive. Težnja za dominacijom kod njih se može skrivati i pod maskom pretjerane dobrote, kao kod pojedinih majki, koje podsvjesno ili svjesno, hoće da njihov sin ostane dijete. Te osobe lako je prepoznati: one uvijek dociraju, daju i netražene savjete, hoće da dirigiraju. Od reda su to neurotici, koji u svojoj okolini ubijaju spontanost, kao i osjećaj za odgovornost, a unose iscrpljenost. Autoritarno manipuliranje također stvara umor i iscrpljenost. Isto tako — zarobljivanje čovjeka, bilo maženjem ili batinama. Roditelji, odgojitelji, poglavari morali bi se truditi da u podređenih očuvaju odvažnost slobodno reagirati. Isto tako, ljudi koji rade ono za što nisu stvarno sposobni bivaju naposljetku svoja vlastita tragedija, naglašava Eymieu.

Sastavnica rada jest odmor, za koji kaže Eymieu: »Odmor nije sve, ali ništa nema bez odmora«. Odmaramo se olabavljenjem čitavog tijela, a ono se postiže posebno odmaranjem osjetila kroz povratak prirodi. To su jednostavne vježbe, koje se sastoje u tome da svijesno i hotimično činimo ono što inače činimo bez promišljanja i mehanički. Treba »osjećati« prirodu kroz vid, miris, sluh, a ne »misliti« o stvarima i problemima. Rad u stvari ne umara, umara samo način na koji radimo. U cilju odmaranja, važno je biti usmjeren na sadašnjost, bez morbidnog žaljenja za prošlošću i strahovanja pred budućnošću. U svojoj knjizi *Kako se odmarati* (prijevod, Beograd—Zagreb, 1966) Jacobson zapaža kako se mi umaramo i više nego je potrebno, na pr. suvišnim govorenjem, pretjeranim brigama i uzbuđenjima. Pri samome radu potrebno je napetost živaca svijesno svesti na minimum. To je — diferencijalno opuštanje! Besanica je posljedica prenapetog življenja. Treba se opustiti posebno iza prenapetog umnog rada.

Od izvanredne je važnosti za razvoj uravnotežene ličnosti nenametnuta igra. J. Huizinga je posebno dobro obradio tu ulogu igre u knjizi *Homo ludens*.

Igra se prihvaća isključivo dobrovoljno. Ona ima cilj u samoj sebi, i prati je osjećaj radosti, sa sviješću da je ona nešto drugo nego obični život. Funkcija igre za čovjeka jest »poiesis«, smišljanje koje se odvija u prostorima duha.

Ostvarivanje spomenutih komponenti psihonervno uravnotežene ličnosti pretpostavlja i solidan odgoj, u kojemu — s J. Bernardom — treba težiti za ovim: »Najveći ponos? Biti ne prvi, nego jedini!« Za uzrast takve jedincatosti čovjeka kao osobe potrebno je da odgojitelji, koliko je god moguće na način igre, izvršuju svoj rad u ljubavi. P. Daco raspravlja o glavnim postavkama odgoja: Evo nekih od tih postavki: — Odgajanje drugih počinje odgajanjem samih sebe! Odgajanjem ne smijemo odgajaniku namećati vlastita omeđenja i uniformnost! Nema odgoja bez ljubavi koja se sastoji u davanju, bez primanja! Nema gore tragedije od one kad odgajanik bude sveden na roditeljev ili odgojiteljev ukras u zupu! Konačno i učenje II. vat. sab. potvrđuje da je svetost posebno povezana sa svakodnevnom ljudskošću, priprostošću, dobrotom. Čovjek je neponovljiv i jedinstven. To je važno znati, i u tome se sastoji šansa slobode razgranate u ljubav, igru i rad. Čovjeku je »ruka u zvijezdi, korak u zemlji«. Tada je on potpun.

Kako se vidi ova je Golubova knjiga vrlo zgusnuta i poučna. Želimo je preporučiti svima onima koji su, u bilo kojoj funkciji, zainteresirani za odgoj zdrave, neotuđene, komunitarne, samosvjesne i vedre ličnosti čovjeka, kao pojedinca i društvenog bića. Autor u ovoj knjizi daje specifičnu opću usmjerenost. On potiče na daljnja produblivanja, uz svijest da »potpunost« osobe zapravo nikada nije završno potpuna. U sadržajno nabijenim rečenicama, koje nalikuju ekspresionističkim portretima, najčešće je moguće prepoznati sebe i druge poznate nam osobe, u našim skretanjima i našim približavanjima psihonervnoj ravnoteži. Onome koji to doista želi knjiga može poslužiti kao mjerodavan korektiv protiv pedagoškog narcizma.

POGLED U FENOMENOLOGIJU

(Phenomenology and Philosophical Understanding, izd. Cambridge University Press, Cambridge, 1975. Priredio Edo Pivčević)

Mate Petrančić

Knjiga koju vam predstavljamo kolekcija je članaka koji obrađuju neke od ključnih problema fenomenologije. Ona je ujedno i tematski nastavak osobnog filozofskog rada njezina urednika, izdavača i suradnika, našeg zemljaka dra Ede Pivčevića, koji je već ranije napisao zapaženo djelo o fenomenologiji (*Husserl and Phenomenology*). Suradnici su raznovrsni po geografskom i idejnom kriteriju. Dok se među britanskim suradnicima zapaža još uvijek utjecaj empirističke i neopozitivističke tradicije (osobito u gnoseologiji), kontinentalni autori osjećaju ozračje i kob posthusserlove i postsartrove ere.

U članku o pojmu fenomena Anthony Quinton produbljuje shvaćanje tog pojma u britanskoj filozofiji, koja ga je vrlo često ograničavala u primjeni na objekte neposredne osjetilne percepcije. Autor se zalaže za priznanje prava filozofskog građanstva internoj, introspektivnoj percepciji, u zemlji Lockeja i Humea. Introspekcija bi bila izvor spoznaje o mentalnim fenomenima, dakle unutrašnje usmjeren analogon percepciji fizičkih predmeta.

David Carr diskutira o problemu intencionalnosti u analitičkoj filozofiji uspoređujući, u ovom aspektu, Husserla, Brentana i Chisholma. O istoj temi nastavlja John Mackie razlikujući, pomalo misaono akrobatski, intencionalnost kao psihološki aspekt od intencionalnosti kao logičkog aspekta.